

Door uitdaging meer taal

Weinig taal, toch in gesprek

Als leerkracht ben je de hele dag door met kinderen in gesprek. Lastiger is dat met stille kinderen in de groep. Of met kinderen met een lage woordenschat. Beperk je dan niet tot taalaanbod. Juist als je die kinderen uitdaagt tot communicatie, gaat hun taal zich sneller ontwikkelen. Hoe je dat kunt doen, wordt in dit artikel met concrete voorbeelden belicht.

Eefje van der Zalm
projectleider onderzoek
Kansen in spel

Resi Damhuis is lector
Interactie en taalbeleid
Beiden zijn werkzaam bij
de Marnix Academie in
Utrecht

Aron en Mila spelen in de huishoek. De leerkracht krijgt Aron moeilijk aan de praat. Hij is stil en verlegen. Juf Filiz komt bij het raam en vraagt of ze eten kan kopen. Aron geeft haar een stukje speelgoedpizza. De juf pakt het aan: 'Oei, wat is dat heet zeg!' Aron is verrast door dit probleem en zegt: 'Dan moet het nog even afkoelen.' De prikkelende opmerking van de juf daagt Aron uit te reageren.

Kinderen uitdagen is een van de ingrediënten van een aanpak die we samen met pedagogisch medewerkers en kleuterleerkrachten (professionals) van peuterspeelzalen en kleutergroepen in Utrecht en Zwijndrecht hebben ontwikkeld. Een aanpak om juist kinderen over de drempel te helpen die stil of verlegen zijn of een kleine woordenschat in het Nederlands hebben. Want die kinderen leveren ons de meeste hoofdbrekens op, terwijl we met andere peuters en kleuters best mooie gesprekken kunnen voeren. Die gesprekken dragen krachtig bij aan hun taalontwikkeling. Professionals die werken in VVE-groepen (Voor- en Vroegschoolse Educatiegroepen) zijn daarop getraind en methodes bieden aanknopingspunten en activiteiten daarvoor. Dat het in de praktijk niet altijd lukt, weten we inmiddels. Toch willen we juist de stille en laagtaalvaardige kinderen optimale ondersteuning bieden bij hun taalontwikkeling. Hoe krijgen we hen dan over de drempel?

Kracht zit in combinatie

De peuters of kleuters in de VVE-groepen ontwikkelen zich op veel gebieden en professionals bieden hen ondersteuning en uitdaging. Een van de belangrijkste gebieden is de taalontwikkeling. In de VVE stimuleren professionals de taalontwikkeling met methodes zoals *Puk & Ko* of *Piramide*, of een methodiek zoals *Basisontwikkeling* of *Kaleidoscoop*. En bovendien gebruiken professionals allerlei gespreks-

momenten om die taalontwikkeling te stimuleren: binnen die methodes, maar ook daarnaast, bijvoorbeeld in de verkleedhoek, de bouwhoek of bij het buiten spelen. In die gespreksmomenten tijdens spelsituaties liggen kansen die je gericht kunt benutten voor taalontwikkeling in combinatie met spelontwikkeling.

Hoe daag je de minder taalvaardige kinderen uit om toch te praten? Door sterke punten uit diverse richtingen te combineren. De rijke leeromgeving maak je taliger; je werkt niet alleen aan taalaanbod maar direct aan complete interactie, en je zoekt gericht naar motivatie en uitdaging, je bent het speelmaatje van het kind, en je ondersteunt kinderen daar waar ze dat nodig hebben. De sterke punten zijn tien ingrediënten die samen de beste kansen voor taalontwikkeling scheppen. Een aantal van deze ingrediënten worden in dit artikel toegelicht.

Communicatie: met speed

Kinderen ervaren soms een groot verschil tussen de taal van thuis en die van school. Dat kunnen Nederlandstalige kinderen zijn waar thuis anders gesproken wordt dan op school, en ook niet-Nederlandstalige kinderen waar thuis echt een andere taal gesproken wordt. Taalleren kan dan traumatisch zijn: de leerder weet zich geen raad tussen de eerste taal van thuis (T1) en de tweede taal die hij op school moet leren te gebruiken (T2). In T1 voelt hij zich thuis en competent, in T2 voelt hij zich onmachtig (Granger, 2004). Als kinderen zich onmachtig voelen kan het gebeuren dat ze niets zeggen: de stille periode. Als de stille periode te lang duurt kan er sprake zijn van psychische terugtrekking, dat overstijgt een oorzaak die puur in het taalontwikkelingsproces ligt (Gibbons, 1985). Wachten we dan maar af tot een kind zoveel taalaanbod heeft gehad dat hij 'vanzelf' gaat praten? Daarmee ver-

Achterhaal wat een kind graag doet en zoek materiaal dat hem uitdaagt om mee te spelen

spelen we kansen voor taalontwikkeling: kansen die een kind juist krijgt in echte communicatie. Als we kijken naar wat een kind laat zien, durven we te zeggen dat er geen stille periode nodig is. Communicatie (verbaal of non-verbaal) is hier het sleutelwoord: het wederzijdse contact tussen kind en professional. Vanaf het begin ga je communicatie aan met het kind. Als professional ben je dus niet alleen gericht op het leveren van goed en begrijpelijk taalaanbod, maar juist ook op ruimte scheppen voor bijdragen van het kind (Damhuis, de Blauw & Brandenburg, 2004). Eerst misschien alleen maar handelend, maar al snel verleidend tot situaties waarin taal nodig is. Het wederzijdse zorgt dat het kind open staat voor de taal die je aanbiedt: taal die past bij wat het kind bezighoudt. Wat het kind boeit vormt het mooiste aanknopingspunt voor een gesprek. Waarvan wordt een kind zo enthousiast dat hij op het puntje van zijn stoel gaat zitten om jou te vertellen hoe het zit? Achterhaal wat een kind graag doet en zoek materiaal dat hem uitdaagt om te spelen. Bijvoorbeeld:

- materialen die bij een bepaalde cultuur horen of van het kind thuis komen: een mooi Turks theeglaasje
- mooie foto's of platen
- verschillende materialen samen: bijvoorbeeld zeep om bellen te blazen in de watertafel.

Tien gespreksingrediënten

Krachtige aanpak = combineer sterke punten

1. Schep een rijke talige speel-/leeromgeving
2. Doe mee in spel als speelmaatje, en dus zonder controlevragen
3. Sluit aan bij het T1-leven van het kind (T1 is eerste taal thuis)
4. Ga direct communicatie aan, verwoord wat een kind doet
5. Schep ruimte en inhoudelijke uitdaging
6. Gebruik verbazing en prikkelende beweringen
7. Geef impliciete feedback en ga door met de communicatie
8. Biedt vaste zinnnetjes aan
9. Wees eens wat minder hulpvaardig: qua taal en qua handelen
10. Maak een probleem!

Zie ook: www.uitdagentotgesprek.nl

Verdiep je in een kind, maak een 'portret'. Vraag de ouders wat hun kind graag doet. De ouders thuis benutten ook de interesse van hun kind: in tafelgesprekken (zie vervolgartikel 'Gesprekken aan tafel leggen de basis', HJK oktober 2014).

>>

• Eefje van der Zalm

Door een speelmaatje te zijn kun je een kind uitdagen tot interactie

Onderwijs aan jonge kinderen die weinig Nederlands spreken, hoe maak je dat krachtiger? Dat heeft het lectoraat Interactie en Taalbeleid van de Marnix Academie uitgezocht in een project met RAAK-Publiek subsidie. Professionals in de Voor- en Voegschoolse Educatie (VE) ervaren dat ze juist de laagst taalvaardige peuters en kleuters moeilijk in interactie kunnen betrekken. Terwijl interactie binnen en naast de VE-programma's wezenlijk is voor een snelle taalontwikkeling. Professionals van enkele Utrechtse en Zwijndrechtse voor- en voegscholen en onderzoekers hebben samen uitgezocht hoe laagtaalvaardige jonge kinderen uitgedaagd worden tot communicatie: www.uitdagentotgesprek.nl. Het resultaat is een concrete aanpak die overdraagbaar is naar scholen en gezinnen binnen en buiten de deelnemende regio's. En vooral: peuters en kleuters die snel en soepel hun taalvaardigheid ontwikkelen en met meer kans op succes de basisschool doorlopen!

Het projectteam:

Professionals van Doerak, Dribbel, Margrietje, de Margrietschool, de Kim en de Twee Wieken uit Zwijndrecht en Peuterpark en de Piramide uit Utrecht. Docent-onderzoekers van het Marnix Onderwijscentrum en van het lectoraat *Interactie en taalbeleid* van de Marnix Academie in Utrecht.

Vaste zinnnetjes

Kinderen die niet voldoende taalvaardig zijn hebben veel baat bij vaste zinnnetjes die ze in bepaalde veelvoorkomende situaties kunnen gebruiken. 'Jij bent aan de beurt' en 'wie is aan de beurt?' zeg je als je een spel speelt. 'Juf mag ik plassen?' zeg je als je naar de wc wilt. Dit soort zinnen gebruiken kinderen, zonder dat ze precies weten dat een zin uit verschillende woorden bestaat en dat ze ook andere dingen met die woorden kunnen doen. Dat ontdekken ze later, als ze steeds meer taal beheersen (Gibbons, 1985).

Ruimte en inhoudelijke uitdaging

Wees niet te hulpvaardig in taal. Speel de onduidelijkheid of de verbazing terug naar het kind, geef het kind de kans om een oplossing te bedenken en ook nog (een beetje) onder woorden te brengen (Damhuis & Sytema, 2011). En wees niet te hulpvaardig in handelen. Een praktisch probleem is juist aanleiding tot meer taal van het kind. Een kind wil bijvoorbeeld met de kar buiten spelen, maar er liggen twee kruiwagens op. Til die niet alvast weg, maar daag het kind uit: trek een vragend gezicht en zeg 'Oh jee!' Als het kind aanwijzingen heeft gegeven wat er moet gebeuren doe je alsof je die kruiwagens niet kunt optillen. Geef het kind ruimte door niet steeds vragen te stellen, en niet de problemen op te lossen. Geef luisterresponsen en blijf stil zodat het kind de tijd krijgt om over een antwoord na te denken (Damhuis e.a., 2004).

Speelmaatje: geen juf

Door mee te spelen met een kind, aan te sluiten bij waar een kind mee bezig is, is er een kans om een kind uit te dagen tot interactie. We zien volop

kansen voor taalontwikkeling tijdens spelsituaties. Speelmaatje zijn betekent dat je aansluit bij het spel van het kind. Neem niet het spel van het kind over door bijvoorbeeld een toren te gaan bouwen terwijl het kind een tunnel aan het bouwen is. Tip: ga pas meespelen als een kind al zelf met het spel begonnen is dan kun je beter aansluiten bij het spel van het kind. In het spel zijn de kinderen erg betrokken en geïnteresseerd: want ze richten dit helemaal zelf in. Je hoeft alleen maar aan te schuiven, ruimte te geven aan een kind om te spreken en af en toe het kind inhoudelijk uit te dagen.

Pas op met 'woordenschatvragen': dat plaatst jou terug in de juf-rol, terwijl je de rol van speelmaatje zoekt. Bij kinderen met een heel kleine woordenschat doe je al veel woordenschatactiviteiten, waarin je controlevragen stelt zoals 'Wat is dit?' of 'Hij zit op een...?' In een 'meespeel' of 'samen praten' activiteit wil je de 'spontane communicatie' niet verstoren met je juf-rol, je wilt maatje blijven: kinderen volgen en vervolgens het gesprek verbreden en verdiepen (De Haan, 2005). Let op, het is goed om woordenschatactiviteiten uit te voeren – die moet je handhaven – maar een deel van de tijd moet je ook aan 'echte communicatie' besteden. Doe beide, anders mis je kansen.

Verbazing en probleem

Alle knutselactiviteiten en puzzelactiviteiten met een 'voorgemaakt' voorbeeld of een vastliggende oplossing bieden een weinig motiverende of inte-

• Eefje van der Zalm

ressante talige uitdaging. Ga op zoek naar wat een kind interesseert. Als de favoriete bezigheid van het kind toch werkjes als plakken of puzzelen is, zorg dan dat je een praktisch probleempje schept: de kwast is zoek!

Annabella is jarig en heeft een taart meegebracht. Leerkracht Iris zet de taart op tafel en vraagt aan Annabella wat de bedoeling is. Annabella zegt: 'Opeten'. Iris kijkt heel verbaasd en doet alsof ze met haar handen in de taart gaat scheppen. Annabella: 'Nee juf, zo kan dat toch niet.' 'Hoe dan wel?', vraagt Iris. 'Nou eh... snijden toch, met een mes', zegt Annabella. 'O, snijden', zegt Iris. 'Maar eh... voor wie is die taart?' 'Voor de kinderen', zegt Annabella. 'En nu?' vraagt Iris en blijft vervolgens stil.

Tim zit naar de blokken te staren. Filiz heeft al een paar keer naar hem gekeken en gaat bij hem zitten. 'Gaat het Tim?', vraagt ze. Tim reageert niet. 'Wat heb je gemaakt?' Tim blijft stil. Filiz daagt uit: 'Zullen we een toren bouwen zo hoog als het plafond?' Tim kijkt ineens op en zegt: 'Dat kan niet.' Filiz: 'Oh nee?' (en kijkt heel verbaasd) Tim: 'Dan moet ik op de stoel staan.' Filiz: 'Goed idee!' Tim: 'Mag niet. Gavaar eh, ga vallen.'

Samen sterk

Naast de aanpak in de groepen is het belangrijk om ook de ouders mee te nemen. Samenwerken

aan gesprekken voeren met kinderen levert mooie resultaten. Wanneer instelling en ouders samenwerken, blijkt dat meer effect op de ontwikkeling te hebben dan wanneer de instelling alleen werkt. Hierover en over de aanpak voor de ouders is te lezen in een volgend artikel: 'Gesprekken aan tafel leggen de basis' (HJK oktober 2014).

Resultaten van de aanpak

Professionals doen al veel aan spel en interactie. Door in deze aanpak de krachtige ingrediënten te bundelen, worden ze zich meer bewust van de kansen van spel en interactie. Professionals vinden het niet allemaal gemakkelijk om de omslag te maken. Soms zitten ze te vast in al eerder aangeleerde routines. Als ze er voor openstaan kunnen ze de aanpak meteen met hun peuters of kleuters gaan toepassen. 'Ik blijft het doen, omdat ik merk dat het werkt', klinkt er in de praktijk. Professionals zien hoe kinderen veel meer kunnen zeggen en durven te proberen, dan ze verwacht hadden. 'Ik ben me nu meer bewust van mijn eigen invloed op de ontwikkeling', zeggen ze. Al hebben stille of laagtaalvaardige kinderen weinig taal, door ze toch uit te dagen tot communicatie bied je hen meer kans.

Benieuwd hoe je samen met ouders kunt werken aan het verbeteren van gesprekken met jonge kinderen? Lees dan het vervolgartikel over gesprekken voeren met kinderen dat in het oktobernummer van HJK zal verschijnen. 🌱

Annabella is jarig en heeft een taart meegebracht

Leestips

- Beets Kessens, A. (2013). Investeren in spel en spelen. *HJK* (9), 4-7.
- Esch, W. van (2011). Kansen benutten in een rijke leeromgeving. *Mensenkinderen*, september, 6-9.

Literatuur

- Damhuis, R., Blauw, A. de & Brandenbarg, N. (2004). *CombiList een instrument voor taalontwikkeling via interactie*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Damhuis, R. & Sytema, S. (2011). De leerkracht zet kinderen aan tot denken, de kern van taal- en zaakvakonderwijs. *Basisschoolmanagement* (5), 20-24.
- Gibbons, J. (1985). The Silent Period: an examination. *Language Learning, A Journal of Applied Linguistics*, 35 (2), 255-267.
- Granger, C.A. (2004). *Silence in Second Language Acquisition. A Psychoanalytic Reading*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Haan, D. de (2005). *Stern, taal, verhaal: betekenisverlening in ontwikkelingsgericht onderwijs*. Hogeschool INHolland: Lectorale rede.